

Analysstöd för genomförande av läges- och behovsanalyser inför en ny socialtjänstlag

Bakgrund

Regeringen lämnade i juli 2024 en lagrådsremiss till Lagrådet med förslag till ny socialtjänstlag. Enligt lagrådsremissen (Socialdepartementet, En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter, 2024) ska den nya socialtjänstlagen bidra till att skapa en långsiktigt hållbar, mer förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst. Den nya socialtjänstlagen ska fortsatt vara en ramlag. Internationerna kan sammanfattas till en hållbar socialtjänst som främjar jämlika och jämställda levnadsvillkor, utgår från ett förebyggande perspektiv, är lätt tillgänglig samt kunskapsbaserad utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.

Socialstyrelsen har i uppdrag av regeringen att under 2024 stödja kommunerna i omställningen till en långsiktigt hållbar, mer förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst (S2024/00196). Kommunerna får statsbidrag för att genomföra läges- och behovsanalyser och planering inför en ny socialtjänstlag. Socialstyrelsen ska ge stöd till kommunerna i det arbetet.

Omställningen till en ny socialtjänstlag är ett långsiktigt arbete som förutsätter att kommunen planerar både på kort och lång sikt. Kommunen behöver prioritera i omställningsarbetet utifrån behov och tillgängliga resurser. En god grund för prioriteringar och resurssättning är en lokal läges- och behovsanalys. För att stödja kommunerna har Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) lanserat ett gemensamt stödpaket under hösten 2024. Stödpaketet består av tre delar som berör olika aspekter av omställningen; Socialstyrelsens nationella kommundata, SKR:s självskattningsverktyg *Skatta läget*, och Socialstyrelsens analysstöd. Vidare anordnar regionala samverkans- och stödstrukturer (RSS) länsdialoger med stöd av SKR där även Socialstyrelsens deltar.

I januari 2025 kommer Socialstyrelsen att samla in information om samtliga kommuners läges- och behovsanalyser för att lämna en samlad lägesbild till regeringen. Insamlingen sker genom en enkät och Socialstyrelsen är intresserade av kommunernas slutsatser om läge och behov. Analysstödet är

fristående från insamlingen men kan liksom övriga delar av stödpaketet vara relevanta förberedelser inför insamlingen.

Analysstöd

Socialstyrelsens analysstöd är frivilligt och ska vara en hjälp i att tolka nationella och lokala data samt vara ett stöd för att diskutera och bedöma nuläge och behov i kommunen. Stödet kan komma att uppdateras.

Analysstödet riktar sig till kommuner och dess verksamhet där socialtjänsten behöver ses som en del av ett sammanhängande system. För att nå intentionerna med en ny socialtjänstlag kan fler aktörer beaktas och vara delaktiga i omställningsarbetet. Av den anledningen väljer Socialstyrelsen att inte avgränsa stödet till socialtjänstens verksamhet, stödet kan även inkludera andra aktörer och verksamheter i läges- och behovsanalysen.

Analysen kan genomföras i två steg:

1. Det första steget är en nulägesanalys. Nulägesanalysen kan baseras på Socialstyrelsens nationella kommundata, som innehåller välfärdsindikatorer och nyckeltal. Även lokala data kan användas. Detta underlag ger en bild av kommunens målgrupper och möjliggör diskussion om deras behov av socialtjänstinsatser och andra välfärdsinsatser. I nulägesanalysen kan även kvalitetsindikatorer och lokala data analyseras för att få en bild av vilka insatser och vilken verksamhet som socialtjänsten och andra delar av kommunen tillhandahåller, vilket möjliggör resonemang om hur väl insatserna tillgodoser målgruppens behov. Nulägesanalysen ligger till grund för det andra steget i analysmodellen, behovsanalysen.
2. Det andra steget är en behovsanalys som är framåtblickande och innebär att kommunen, dels utifrån nulägesanalysen, dels resultatet av SKR:s verktyg *Skatta läget*, analysera vilka förändringar som kommunen behöver genomföra för att i större utsträckning arbeta i enlighet med intentionerna i en ny socialtjänstlag.

Genomförande

Innan analysen påbörjas behöver kommunen ta ställning till hur analysarbetet ska genomföras och sätta ramar för arbetet. Detta handlar om att sätta en ambitionsnivå och utifrån det avsätta resurser för analysarbetet, till exempel vilka deltagare som ska inkluderas i arbetet och vilken data som behöver användas i analysen. Ambitionen bör vara att få en samlad och övergripande bild av kommunens och socialtjänstens läge och behov inför en ny socialtjänstlag.

En viktig utgångspunkt i arbetet med läges- och behovsanalyser är att eftersträva ett helhetsperspektiv. Analysstödet med tillhörande frågor har målet att synliggöra socialtjänsten som en av flera aktörer i ett sammanhängande system där samverkan med andra relevanta aktörer kommer att vara viktiga för att möta målgruppernas samlade behov och intentionerna i en ny socialtjänstlag.

Analysfrågorna i stödet är verksamhetsövergripande för att de ska kunna användas för olika delar av den kommunala verksamheten och omfatta olika målgrupper. Det kan underlätta att börja i mindre skala för att sedan skala upp, till exempel analysera respektive område inom socialtjänsten för att sedan sammanställa det till en samlad analys på kommunal nivå. I arbetet är det viktigt att beakta funktionshinderperspektiv, barnrättsperspektiv och jämställdhetsperspektiv.

Bestäm vilka som ska delta i analysarbetet

Mot bakgrund av att stödet kan användas för att analysera olika delar av kommunens verksamhet kan även deltagarna i analysarbetet variera, ramarna för analysen är vägledande i urvalet av deltagare. Exakt vilka som ska ta del av materialet och delta vid diskussionerna bestämmer kommunen utifrån organisering, förutsättningar och ambitionsnivån för analysen. Analysen kommer att få olika raster och fördjupningar beroende på vilka roller som involveras i analysarbetet och vilka delar av den kommunala verksamheten som är föremål för analys.

Exempel på roller som kan involveras i olika delar av analysen:

- kommunchef
- socialchef
- avdelningschefer/enhetschefer inom socialtjänsten och andra kommunala förvaltningar
- Stödfunktioner som kvalitets- och verksamhetsutvecklare samt systemförvaltare
- Socialsekreterare, handläggare och annan personal

Beroende på hur det ser ut i kommunen kan det vara aktuellt att inkludera andra aktörer i analysarbetet som kan bidra till förståelsen för läget och behoven framåt. Det kan till exempel handla om att inhämta synpunkter eller information från hälso- och sjukvård, polis och civilsamhälle. Det kan även finnas ett värde i att inkludera representanter för socialnämnden och andra nämnder, både när ramarna sätts för arbetet och för att förankra läges- och behovsanalysens resultat inklusive prioriteringar för omställningsarbetet framåt.

Inkludera olika data för att få en rättvisande läges- och behovsanalys

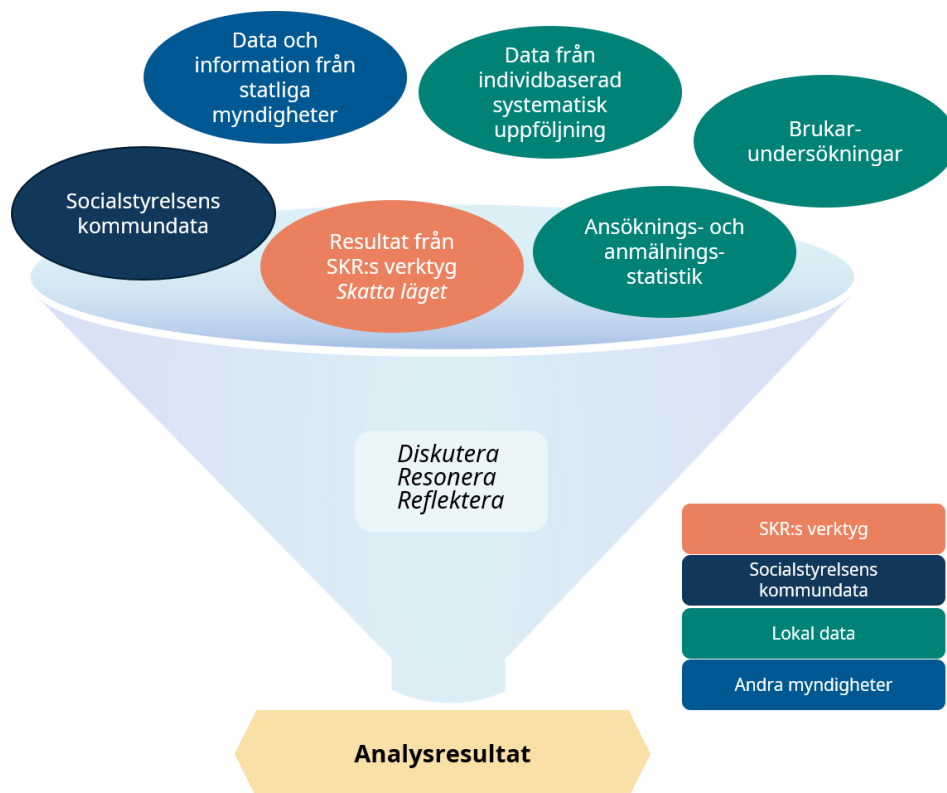
I omställningsarbetet behöver kommunen ha kunskap om levnadsförhållandena i kommunen, olika målgruppers behov samt få en uppfattning om hur befintliga insatser och verksamhet möter dessa målgruppers behov utifrån intentionerna i en ny socialtjänstlag. Detta innebär kunskap om hur kommunens verksamhet verkar för att främja jämställda och jämlika levnadsvillkor, om verksamheten utgår från ett förebyggande perspektiv, är lätt tillgänglig samt är kunskapsbaserad utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.

För att underlätta analysarbetet kan kommunen använda tillgängliga data. En del av den data och information som finns tillgänglig för kommunerna i analysen är Socialstyrelsens sammanställda nationella kommundata som består av kvalitetsindikatorer, välfärdsindikatorer, nyckeltal och annan registerdata. Socialstyrelsen har valt att presentera kommundata utifrån målgrupperna barn, vuxna och äldre, istället för socialtjänstens olika verksamhetsområden. Syftet med detta är att bidra till ett helhetsperspektiv samt underlätta en analys av målgruppens samlade behov i förhållande till socialtjänstens insatser. Sammantaget kan dessa data belysa socialtjänstens målgrupper och behov samt hur verksamheten arbetar med olika kvalitetsaspekter.

Den data som tillhandahålls av Socialstyrelsen är inte heltäckande och kommunen kan därför behöva komplettera med lokala data och annan information som kommunen har om den egna verksamheten. Exempelvis från verksamhetssystem, Kolada och brukarundersökningar. Det är även relevant att inkludera statistik från andra verksamhetsområden i kommunen. Som tidigare nämnts så är det även relevant att i nuläges- och behovsanalysen inkludera resultaten från *Skatta läget*, självskattningsverktyget som SKR tillhandahåller.

Även andra nationella data och rapporter kan vara relevanta för analysen, exempelvis från:

- Brottsförebyggande rådet
- Folkhälsomyndigheten
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
- Skolverket
- Myndigheten för delaktighet
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
- Jämställdhetsmyndigheten m.fl.

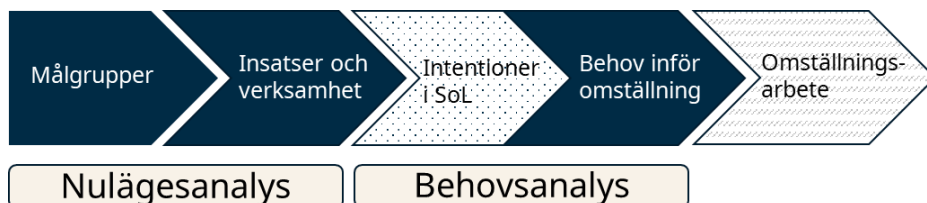
Figur 1. Flera olika datakällor kan användas i analysarbetet.

Data och information är centralt för att kunna genomföra analysen. Det är dock viktigt att vara medveten om att data och information i sig inte kommer ge fullständiga svar på frågorna i analysstödet utan ska ses som ett underlag för diskussion och bedömning av kommunens nuläge och behov. Vidare är det viktigt att kommunen använder sig av den data och information som finns tillgänglig eftersom tiden för att genomföra denna initiala läges- och behovsanalys är begränsad. Om det under analysen framkommer att kommunen saknar data kan kommunen behöva arbeta vidare med att samla in lokala data för att kontinuerligt utveckla läges- och behovsanalysen inom ramen för den långsiktiga omställningen.

Analysfrågor för läges- och behovsanalys

För att få en bild av kommunens nuläge och behov inför omställningen till en ny socialtjänstlag har Socialstyrelsen tagit fram ett antal analysfrågor som stöd. Nulägesanalysen grundar sig i frågor om kommunens målgrupper och deras behov samt vilka insatser och verksamhet som kommunen tillhandahåller för att möta deras behov. Behovsanalysen fokuserar på vilka förändringar som kommunen kan behöva genomföra för att i större utsträckning arbeta i enlighet med intentionerna i en ny socialtjänstlag.

Analysstödet är uppdelat enligt de två analysdelarna och innehåller huvudfrågor, underfrågor och reflektionsfrågor. Frågorna kan användas för att resonera och reflektera kring förutsättningar, utmaningar och framgångar i kommunens befintliga och framtida arbete. Frågorna syftar till att vara ett underlag för kommunen i omställningsarbetet.

Figur 2. Analysmodellen för läges- och behovsanalysen.

Steg 1: Nulägesanalys

Målgrupper

Detta avsnitt innehåller frågeställningar som syftar till att undersöka vilka målgrupper som finns i kommunen och vilka behov målgrupperna har. Den satta ramen för analysen avgör vilken målgrupp som ska undersökas, det kan till exempel handla om kommunens invånare, målgrupper för socialtjänstens olika verksamheter eller mer specifika grupper så som unga som varken studerar eller arbetar, eller äldre på särskilt boende. Den kommundata som Socialstyrelsen tillhandahåller om målgrupperna består av många indikatorer, därför kan det vara en fördel att fokusera på data och information som särskilt utmärker sig.

- ❖ Välfärdsindikatorer och nyckeltal i Socialstyrelsens kommundata kan användas i denna del av analysen
- ❖ Innan [kommunen/socialtjänsten/enheten] påbörjar analysen kan ni fundera på vilken eller vilka målgrupper som analysen ska fokusera på/omfatta i detta skede
- ❖ Basera analysen på tillgängliga data och information
- ❖ Beakta funktionshinderperspektiv, barnrättsperspektiv och jämställdhetsperspektiv
- ❖ Jämför med länet, riket och andra kommuner

Frågor:

- Vilka målgrupper utmärker sig i tillgängliga data och information?
 - o Vilka målgrupper är särskilt viktiga att ha i åtanke i analysarbetet?

- Vad har våra målgrupper för behov av socialtjänstinsatser och välfärdsinsatser? Vilka kända utmaningar finns?
 - Finns det resultat i tillgängliga data och information som utmärker sig, och som kan beskriva våra målgruppers behov av socialtjänstinsatser och andra välfärdsinsatser?
 - Finns det några mönster i tillgängliga data som pekar på särskilda utmaningar för våra målgrupper?
 - Reflektionsfråga: *Vilka orsaker ligger bakom de mönster som finns i tillgängliga data? Är de påverkbara, i så fall av vem? (på samhälls-, grupp- och individnivå)?*
 - Reflektionsfråga: *Finns det skillnader mellan olika grupper? Exempelvis socioekonomi, kön, ålder, bostadsort, inkomstnivå, utbildningsnivå osv.*
- Om det saknas tillräcklig information om våra målgrupper för att diskutera frågorna ovan, vilken annan data eller information behövs för att få en bättre förståelse för målgrupperna och deras behov?

Insatser och verksamhet

Detta avsnitt innehåller frågeställningar som syftar till att undersöka vilka insatser och vilken verksamhet som socialtjänsten och andra delar av kommunen tillhandahåller, vilket möjliggör resonemang om hur väl insatserna tillgodoser målgruppens behov. Med verksamhet så avses annan verksamhet som inte definieras som insatser men som socialtjänsten eller andra kommunala aktörer tillhandahåller till målgruppen. Den satta ramen för analysen avgör vilka insatser och verksamheter som ska undersökas, till exempel kan fokuset initialt vara på enhetsnivå eller socialtjänstnivå innan en samlad analys för kommunen sammanställs.

För att få en uppfattning av hur kommunen arbetar kan det vara värdefullt att använda sig av de kvalitetsindikatorer som finns i Socialstyrelsens kommundata. Kvalitetsindikatorerna berör hur verksamheten arbetar med olika kvalitetsaspekter. Denna data indikerar om verksamhetens arbete är kunskapsbaserat, individanpassat, säkert och tillgängligt. Några indikatorer visar insatser som socialtjänsten erbjuder men det ger ingen heltäckande bild. Mot den bakgrunden är det viktigt att komplettera den data som Socialstyrelsen tillhandahåller med lokala data, till exempel data från den [insatskartläggning](#) som SKR genomförde 2022.

- ❖ Kvalitetsindikatorer i Socialstyrelsens kommundata kan användas i denna del av analysen
- ❖ Identifiera vilken eller vilka aktörers insatser och verksamhet som ska vara föremål för analysen

- ❖ Basera analysen på tillgängliga data och information
- ❖ Beakta funktionshinderperspektiv, barnrättsperspektiv och jämställdhetsperspektiv
- ❖ Jämför med länet, riket och andra kommuner

Frågor:

- Vilka insatser och verksamhet tillhandahåller [kommunen/socialtjänsten/enheten] till våra målgrupper?

Viktigt! Det finns inga förväntningar på att ni ska genomföra några ytterligare kartläggningar av insatser och verksamhet. På grund av den begränsade tiden är det viktigt att i första hand utgå från tillgängliga data och information.

- I vilken utsträckning erbjuder vi insatser och verksamhet som möter våra målgruppers behov?
 - Reflektionsfråga: *Är insatser och verksamhet tillräcklig i relation till våra målgruppers behov och vilka utmaningar har vi idag?*
 - Reflektionsfråga: *Finns det några delar av våra målgrupper som vi inte når? Vilka? Finns det några mönster kopplat till exempelvis socioekonomi, kön, ålder, bostadsort, inkomstnivå, utbildningsnivå etc.?*
- Är våra insatser och verksamhet i linje med intentionerna i en ny socialtjänstlag?
 - Reflektionsfråga: *I vilken utsträckning erbjuder vi förebyggande insatser och verksamhet i form av öppna insatser eller uppsökande verksamhet?*
 - Reflektionsfråga: *I vilken utsträckning är våra insatser lätt tillgängliga? På vilket sätt, varför, varför inte?*
 - Reflektionsfråga: *I vilken utsträckning är våra insatser kunskapsbaserade? Exempelvis baseras det på nationell och lokal kunskap samt vetenskap och beprövad erfarenhet?*
 - Reflektionsfråga: *I vilken utsträckning främjar vi jämlika och jämställda levnadsvillkor? Hur främjar vi ett likvärdigt bemötande, följer upp och åtgärdar omotiverade skillnader?*
- Finns det andra aktörer som genomför välfärdsinsatser som syftar till att möta behov hos våra målgrupper? Om ja, är det tillräckligt?

- Inom vilka områden samverkar vi med andra aktörer för att möta våra målgruppers behov, och på vilket sätt?
- Vilka samverkansnivåer finns det? Till exempel på individ-, grupp- och samhällsnivå

För att gå vidare till behovsanalysen kan ni nu sammanfatta slutsatserna från den genomförda nulägesanalysen. Gör en sammantagen bedömning om hur era insatser och verksamhet ser ut i förhållande till våra målgruppers behov och beakta intentionerna i en ny socialtjänstlag.

Steg 2: Behovsanalys

Behov inför omställning

Detta avsnitt ska fokusera på kommunen och socialtjänstens behov av omställning för att uppnå intentionerna i en ny socialtjänstlag. Efter att nulägesanalysen är genomförd finns det goda förutsättningar att blicka framåt mot det långsiktiga omställningsarbetet inför en ny socialtjänstlag. Det handlar om att identifiera vilka utmaningar som finns och hur dessa kan hanteras på kort och lång sikt.

- ❖ Utgå från nulägesanalysen och resultatet av SKR:s *Skatta läget*
- ❖ Beakta funktionshinderperspektiv, barnrättsperspektiv och jämställdhetsperspektiv

Frågor:

- Vad är önskat läge för vår verksamhet i förhållande till intentionerna i en ny socialtjänstlag på kort och lång sikt?
- Vilka skillnader finns mellan vår nulägesanalys och önskat läge?
 - Hur behöver vi ställa om för att arbeta mer kunskapsbaserat?
 - Hur behöver vi ställa om för att arbeta mer förebyggande?
 - Hur behöver vi ställa om för att våra insatser och verksamhet ska vara mer lätt tillgängligt?
 - Hur behöver vi ställa om för att våra insatser och verksamhet ska vara mer jämlikt och jämställt?
- Vilka är de största utmaningarna vi står inför i omställningen? Utgå från intentionerna i en ny socialtjänstlag.
 - På vilket sätt behöver vi förändra interna arbetssätt under omställningen?
 - På vilket sätt behöver fler aktörer vara delaktiga i omställningen?

- På vilket sätt behöver vi arbeta mer systematiskt för att få mer kunskap om våra målgrupper och hur insatser och verksamhet möter deras behov?
 - På vilket sätt behöver vi arbeta på ett annorlunda sätt för att säkerställa att insatser och verksamhet når alla våra målgrupper?
 - På vilket sätt finns det behov av kompetensutveckling?
 - Vilka andra utmaningar är viktiga i omställningsarbetet?
- Vilka delar i omställningen behöver vi prioritera på kort och lång sikt?
- Vilka är de viktigaste och möjliga förändringarna som vi kan genomföra inom den närmsta framtiden?
 - Vilka förändringar behöver vi genomföra på lång sikt för att möta intentionerna i en ny socialtjänstlag?
- Vilka frågor kvarstår, vad behöver vi för ytterligare information i omställningen? Vilka kunskapsluckor finns, och vad behöver fortsatt undersökas och analyseras?
- Reflektionsförmåga: *Har vi behov av stöd i det fortsatta arbetet med omställningen? På vilket sätt och av vem?*

Avslutningsvis kan ni sammanfatta slutsatserna från behovsanalysen och bedöma hur ni ska ta resultatet vidare i er verksamhet, till exempel kan underlaget användas för planering av verksamheten framåt. Om analysen initialt har genomförts på enhetsnivå eller socialtjänstnivå är det viktigt att resultatet kan inkluderas i den samlad läges- och behovsanalys för kommunen.